

Karsai György

Volt egyszer egy szezon

A Pécsi Országos Színházi Találkozóra az idén Karsai György, a Pécsi Tudományegyetem Klasszika-filológia Tanszékének vezetője, a CEU, a Budapesti Színművészeti Egyetem, a lille-i és a nanterre-i egyetem tanára válogatta a versenyprogram előadásait. Az általa látott produkciónkról írt naplójegyzeteit e számunktól kezdve folyamatosan közöljük. (A Szerk.)

Százkilencvennégy előadást láttam az elmúlt színházi szezonban Magyarországon és a határon túli magyar színházakban (ehhez jön még a hús-egynéhány külföldön látott). Valamikor december közepén, vagyis a POSZT-évad kétharmadánál rám tört az elkeseredés. Közvetlen környezetem tűrőképességét komoly kihívás elé állítva heteken át rágódtam magamban – időnként ki-kitörve –, hogy bizonyosan bennem van a hiba, ha ennyi előadás megtekintése után időarányosan sehol sem tartok a fesztivál programjának összeállításában: januárra volt két (kompromisszumokkal három) jelöltem a kamara-előadások és egy a nagyszínháziak közül. Csak ültem a gép előtt, újra és újra átnéztem kritikáimat, felidéztem a látottakat, és megállapítottam, hogy nem és nem, *nekem* ennyi jön ki a látott nyolcvanvalahány előadás után. Gyötört a lelkifurdalás, hogy nyilván elmulasztottam fontos előadásokat; igaz, sem a kollégákkal való beszélgetésekből, sem a sajtóvisszhangokból, sem a színházak honlapjaiból nem értesültem ilyenekről. Talán mégsem kellett volna elvállalnom ezt a feladatot, mert meghaladja erőmet. Cipész maradjon a kaptafánál; tanár vagyok, színházat szerető filosz, aki ugyan kritikákat is ír, de alapvetően kívül van a színházak napi életén, s nem arra tette fel az életét, hogy folyamatosan járja az országot jó és még jobb előadásokra vadászva. Ugyanakkor azt hittem, minden kockázati tényezővel előre számoltam: a bizton bekövetkező kifáradással, azzal, hogy egyszer csak sok lesz együtt a rengeteg utazás és a tanítás, a színházakba eljutás, a látottak rögzítése, a kritikák megírása, a családomról, barátaimról való majdnem teljes lemondás, kapcsolataim óhatatlan csorbulása. Azt gondoltam, mindennel számoltam, amikor márciusban igent mondtam a Színházi Társaság felkérésére. Tévedtem, hiszen lázálmaimban sem gondoltam, hogy a válogatási periódus felénél ott fogok állni gyakorlatilag zéró teljesítménnyel. Mit mondjak, az elmúlt év decembere nem tartozott életem legvidá-

mabb időszakai közé. Komolyan foglalkoztam a gondolattal, hogy alkalmatlanságomat belátva vagy visszaadom a megbízatást, vagy a szükségből erényt kovácsolva radikálisan megváltoztatom a POSZT tartalmát: nem az évad tizenkét-tizen négy kiemelkedő előadását hívom meg (merthogy ennyi, erre a címre méltó előadás az én ízlésem szerint *nincsen*), hanem azt mondom, adjon a POSZT valós képet a magyar színház jelenlegi állapotáról, s akkor legyen ott Pécsen a néhány kiemelkedő előadás mellett az átlag, illetve a számos átlag alatti képviselőtében is egy-egy tipikus produkció.

Az első szándékot (hogy adjam fel az egészet) azóta tiszta lelkiismerettel elvetettem – hiszen ma már bizton állíthatom, hogy a magyar nyelvterületi színházak repertoárján a POSZT-évad egészét tekintve összegyűlt a kívánt számú, vállalhatóan fesztivál-színvonalú előadás –, de rögzíteni szeretném, hogy akinek csak megemlítettem második elképzelésemet, mehhökkenéssel és egyértelmű elutasítással reagált, foglalkozásra, nemre és színházi ízlésre való tekintet nélkül. Pedig nem vagyok benne biztos, hogy annyira istentől elrugaskodott ötlet született elkeseredésből. Gondoljuk csak meg: az eddigi fesztiválokon – és így lesz ez az idén is – a magyar színház alapvetően hamis keresztmetszetét kaptuk, illetve fogjuk kapni. Tíz napon át örülünk és lelkesedünk, vitatkozunk és kritizálunk, netán dühöngünk olyan produkciónkról, amelyek nyilván vitathatóak (melyik előadás nem az?), ám semmiképpen nem tagadható, hogy ezek mind *teljesítmények*, megmértetésre méltó művészi alkotások. Csak hogy ezek a *művek* eltakarják, jótékony árnyékukba temetik az egészet, azt a sok minősíthetetlen, erkölcstelen és hazug produkciót, amelyekből pedig sokkal több van, mint a POSZT-on bemutatott előadásokból. Hangsúlyozom, itt nem arról beszélek, hogy vannak jó és kevésbé sikerült előadások (ez utóbbiakra ugyanis feltétlenül érvényes, hogy *ut desint vires, tamen est laudanda voluntas* – mert igenis dicséretes, ha

egy társulat minden igyekezetét, szakmai tudását, lelkiismeretes munkáját az *ügynek* áldozza; s ha az eredmény mégsem remekmű, akkor is tiszta lelkiismerettel állhatnak a világ elé, mert tudják, hogy mindent megtettek, mi erejükből telt). Ám amit szintén látniuk kellene az érdeklődőknek, a közönségnek és a szakmabelieknek, nem utolsósorban pedig a szakma jelenéről és jövőjéről dönteni hivatottaknak, az a soha reflektorfénybe nem kerülő, de létező és többek között éppen a nagyobb nyilvánosság elmaradásának köszönhetően folyamatosan újratermelődő *nihil*, a slendrián hozzá nem értésből, a nyilvánvaló, de be nem vallható szakmai kiégettségéből és/vagy cinikus pénzsóvárságból megszülető borzalmak sora.

A látottakra vonatkozóan kidolgoztam a magam számára („házi használatra”) egy értékelési módszert: nullától húszig terjedő skálán osztályoztam minden előadást a következő szempontok figyelembevételével: rendezés (rendezői koncepció, drámaelemzésre épülő gondolatok érvényesülése), színészi játék, díszlet, jelmez, világítás, a rám gyakorolt összehatás. Minden előadásról igyekeztem még azon frissiben, a megnézés napján (éjszakáján) kritikát – tehát nem egyszavas emlékeztetőt, hanem részletes megjegyzéseket, olykor elemzést – írni. Ezt azért tartottam fontosnak, mert a válogató folyamatosan kiélezett helyzetben van, sokkal inkább, mint „egyszerű” kritikuskollégái, hiszen minden előadásról nemcsak ítélt, de dönt is: ott lesz-e a POSZT-on vagy sem. Azt gondolom, az ily módon megítélt színházaknak, az előadás létrehozóinak, nem utolsósorban pedig önmaguknak tartozom azzal, hogy minden esetben indokolni tudjam pozitív vagy negatív döntésemet. Az itt következő válogatás találmomra kiválasztott ízelítő a fentebb elősorolt kategóriákba tartozó előadás-élményeimből: van benne nyári színházról, kőszínházi bemutatóról, nagyszínpadi és stúdiósínpadi előadásról szóló kritika és rövid értékelés, olykor a kísérő benyomások és élmények rögzítésével együtt.

Kárpáti Péter: A negyedik kapu

Jászai Mari Színház – Tatai Nyári Színház

József Attila Kollégium (Kápolna)

2004. június 17.

Mesés környezet – rossz akusztika! – egy gyönyörűen előadott meséhez. Közösség, amelynek életében résztvevőkké válunk. Odakuporodunk a tűzhöz, helyet szorítanak nekünk, és nekünk-velünk mesélnék tovább. Különös dramaturgia: a szegény fiú élettörténete a születéstől a halálig – vándorlás, a Tanító keresése (Igazság, az Élet Értelme, Boldogság stb.), erre fűződnek fel az ettől olykor teljesen független történetek-anekdóták-álmok. Forgács Péter nagyon jól ismeri, megtanulta Kárpáti nyelvét; Novák Eszternek ez anyanyelve. Fegyelmezett, figyelmes alakítások, finoman simulnak egymáshoz a közösség tagjai. JÓ!!

Márai Sándor: A pisztoly

Gyulai Várszínház; Szentendre, Városháza udvar

2004. július 6.

Különös előadás. Márai utolsó éveinek naplófeljegyzéseit keveri Márai-versekkel és Horgas Eszter fuvolajátékával. Három, egymás mellett létező, szigorúan szeparált világ, műfaj és főleg: egyéniség. És itt van az előadás buktatója (bele is bukik rendszeren): nincs átjárás, kapcsolódási pont a *három között*. Helyey magas színvonalú felolvasószínházat csinál. Szép orgánuma, fájdalommal telített, hitelesen átél mimikája, finoman kitalált gesztusrendszere, öregséget, halálközelséget jelző mozgása-mozdulatlansága önállóan is megáll (pontosabban csak így állna meg). Horgas Eszter mint végzet asszonya, álomkép, ártatlanság, légies múzsa és költészetangyal gyönyörű és titokzatos, nem utolsósorban pedig olyan szépen játszik fuvoláján, mintha egy antik görög regény bukolikus táján nádsípján játszó pásztor(lány) volna. Jóindulattal azt is mondhatnánk, hangulati aláfestés vagy a halálra készülő Márai mondatainak zenébe fogalmazása. Kettősük egész, teljes kompozíció, szép és hatásos színház. Az este akkor bukik (de akkor nagyot és attól kezdve folyamatosan), amikor a versek is megszólalnak – pontosabban: *beleszólnak* ebbe a szép kompozícióba. Itt minden elromlik, *csúnya*, modoros lesz. Papp Zoltánt színészi alkata és színészi minősége tipikus epizód szereplővé teszi, az isten is arra teremtette, hogy remek kiegészítő figurákat játsszon. Na de hogy ő legyen Márai művész énje, a civil Márai mellett a költő Márai múltat és jelent, szerelmet, háborút, filozófiát, vagyis a teljes életet poézisben megfogalmazó, kortalan (?) alteregója?! Érthetetlen választás, és valahogy méltatlan is ehhez a jobb sorsra érdemes, kiváló epizodistához. Óriási igyekezet, elszánt küzdelem tanúi vagyunk, s még csak azt sem mondhatni, hogy egyenletesen rossz lenne az eredmény; de amiként bizonyos adottságok hiányában nem lehet maratont futni vagy Balatont átúszni, a versmondáshoz is kell néhány dolog, ami a hétköznapi halandókban többségükben nincs meg. Van úgy, hogy Mensáros László, Básti Lajos, Major Tamás vagy Latinovits Zoltán szintje

alatt nem szabad verset mondani. Itt és most ugyanis nem arról van szó, hogy egy verset el kell mondani, aztán meghajlás, mehet a műsor tovább. Itt – ha jól értem a rendezői szándékot (neki kell tulajdonítanom az előadás koncepcióját, hiszen dramaturg nem szerepel a színlapon) – egyenértékű partner lenne a vers (és az azt mondó színész) a zenével és a naplóval (és persze ezek előadóival). Senki ne mondja nekem, hogy Árkosi Árpád ne látta volna, hogy Papp Zoltán alkalmatlan ennek a sokrétű feladatnak a megoldására! (Istenem, ha Mácsai lett volna a helyén, mi lett volna ebből az előadásból!) Azt már csak halkán fűzöm hozzá, hogy Márai költészete (szerintem) messze elmarad prózája, így naplói színvonala mögött, ezért Papp Zoltánnak még azt a nála jobb színészekről is különös bravúrt kívánó feladatot is meg kellett volna oldania, hogy elhitesse: megrendítően nagy költészet darabjaiból hallunk válogatást. Helyey viszont jó, nagyon jó. Őt nagyon szerettem egykoron, kaposvári Cyranója az ósidőkből meghatározó színházi élményem ma is. Azután sok, egyenletesen jó alakítás szintén Kaposvárról; mindig öröm volt látni szikár, vibráló alakját, hallani jellegzetes orrhangját (amely számomra nyilván a korábbi emlékek fényében igazán viszolyogtatóan vált egy rádióadó mindent bemondó vezérhangjává). Vagy tíz éve azonban mintha valami elpattant volna benne, olyannak tűnt időnként, mintha részegen, vagy mit tudom én, milyen állapotban állna a színpadon (ijesztő volt látni néhány éve *A szecsuaní jóemberben!*). Már azt gondoltam, egy nagyon értékes pálya, ki tudja, miért, véget ért. De most itt van, és hinni szeretném, hogy ez a fegyelmezett, a legapróbb részletekig átgondolt, kidolgozott alakítás a művészi megújulás jele (s hogy az Infórádió mindent bemondó-behízeltő alaphangszerepe is csak kisiklás, múlt pénzszűke miatti vállalás, amelytől előbb-utóbb – inkább előbb, mint utóbb – meg fog szabadulni ez a sokkal többre hivatott művész).

Örkény István: Tóték

Beregszászi Ilyés Gyula Magyar Nemzeti Színház – Gyulai Várszínház

2004. július 8.

Kérdés: lehet-e egyetlen színészre előadást építeni? Lehet, csak nem éri meg, jobb esetben – mint itt is – veszélyes, kockáztatja a vállalkozás sikerét. Rossz esetben egyáltalán nem fog működni, hiszen a kiemelkedő alakítás elnyom minden más szerepet, szereplőt. Már-mint a közönség számára nem fog működni: a néző óhatatlanul unatkozni fog azoknál a jeleneteknél, ahol az a bizonyos egyetlen meghatározó színész nincs a színpadon. De van ennél nagyobb baj is: abban a pillanatban, amikor a színész nincs jelen, előtérbe kerülnek a színmű eddig rejtett – vagyis a színészi alakítások és/vagy a rendezés segítségével elfedett – dramaturgiai hiányosságai.

A fentieket dekódolva: Vidnyánszky Attila megrendezte Gyulán Örkény *Tótékját* Trill Zsoltra osztva az őrnagy szerepét. A hazai (mármint, hm...) színészgárda egyik legmarkánsabb, legjobb színésze természetesen kitűnő választás, csak hogy e tény az adott kontextusban komoly buktatókat rejt magában. Vele játszani az őrnagyot: magasra, nagyon magasra tettük a lécet, várakozást kelt (gyorsan leírom: Trill fantasztikusan jó, amolyan *hommage à Latinovits*-alakítást látunk, időnként az az ember érzése, hogy még Latinovits hanghordozása is életre kel; a pillantásai – oh, az a szemüveg! – mind a nagy elődöt idézik, amitől az egyéb-

Trill Zsolt, Szűcs Nelli és Orosz Melinda a beregszászi Tótékban

Koncz Zsuzsa felvétele

ként is halálpontosan kiszámított alakítás különlegesen szép, *hátborzongató* felhangokat kap).

Óhatatlanul azt várjuk tehát, hogy a többiek is megfeleljenek a kihívásértékű követelményrendszernek. Na jó, talán nem is mindenkinek kellene annyira erősnek lennie, amilyen Trill: Mariska, Ágika, Gyuri postás, a Szomszédasszony és a falubeliek kórusa nyugodtan „ellehet”, illetve *elvan* egy jó-megfelelő szinten, hogy ne mondjam, *nem sok vizet zavarnak*, úgysis jobbára az a szerepük, hogy előkészítsék, felvezessék az őrnagy és Tót összecsapásait. Még csak azt sem mondhatom, hogy mindenki elbukott volna e feladaton: Mariska például (Szűcs Nelli mindvégig korrekt alakításában) majdnem végig remek (csak azokat a mikrorealista, el-túlzottan kijátszott főzési jeleneteket tudnám feledni!), Ágika pedig (Orosz Melinda) kifejezetten jó, amikor túllépve az írott szövegen átadja magát a fess katonáért epekedő lány érzelmeinek, és szemünk láttára épít fel egy eleve hamvába holt szerelmet. A többi... *hosszú, néma csend*. Csúnya ripacskodás (Gyuri postás: Rácz József), érdektelenség, a *jelenlét* hiánya (a Szomszédasszony: Béres Ildikó, Cipriáni doktor: Kacsur András), téblábolás (katonák, falubeliek).

Míndez persze nem lenne akkora baj, ha Tót (Tóth László, itt sajnos nem igaz a *nomen est omen* mondat – pardon) megfelelő partnere lenne Trill őrnagyának. Az előadás itt bukhat (*hic et nunc*: nem bukik, csak nagyon *egyenetlenné* válik), hiszen ha nincs tétje Tót folyamatos megalázásának, életértékei lerombolásának, ha nem egy – legalább saját mikroközösségében – *nagy formátumú ember* identitásvesztésének állomásaként jelenítődnek meg az őrnagy tébolyának, akaratérvényesítésének állomásai, akkor közös jeleneteik legfeljebb komikusak, jobban mondva: bohózatba illők lehetnek. E mögül a komikum mögül azonban nem sejlik elő az a mély tragikum, amiért érdemes megrendezni Örkényt. Márpedig itt sajnos az történik, hogy Trill *van*, Tóth *nincs*.

Szándékoltan kényelmetlen a díszlet, s kényelmetlen még nézni is ezt a színpadképet: egyik fele iszonyúan túlzásfolt – azért az túlzás, hogy még a budi is a konyhában van! –, a másik fele – a falu, a front – ásítóan üres, sivár és kihalt.

A következőmény (a már fentebb említett, időről időre elhatalmasodó nézőtéri unalmon túl) számomra igazi meglepetés volt, s csak nagyon halkán mondom: *előtérbe tolakodnak* az Örkény-mű dramaturgiai hibái. Bizony. Ezek amúgy nem feltűnőek, mivel általában annyira erősek szoktak lenni az őrnagy–Tót kettős jelenei, hogy ezek egyszerűen félresöprik az őket keretező előzményeket és „utózmányokat”. Csakhogy itt az őrnagnak nincsen megfelelő súlyú partnere, akin kiélhetné hatalmi tébolyát, tehát oda kell figyelni a „keretjátékokra” is. Lelepleződnek az olyan zavaró dramaturgiai megoldatlanságok, mint például az őrnagy rigolyáinak ismertetése: ha Gyuri postás *felolvassa* a frontról írt levelet, amely szerint az őrnagy nem szereti, ha elnéznek a feje fölött, és ez a levél Gyuri postás sajátosan értelmezett cenzori szerepe okán nem jut el a címzettekhez (a Tót családdhoz), akkor elérkeztünk az (ö)komédia alapesetéhez: mi, nézők, arra várunk, hogy a levélben jelzett, de az érintett szereplők előtt titokban tartott „veszélyhelyzet” előálljon, majd amikor ez bekövetkezik, akkor egyszerűen *ki-nevetjük* a mit sem sejtő sejtő Tótot, anélkül, hogy ez a drámai szituációban amúgy indokolt lenne, ami egyszerűen *nem fair* (vö. az alapesettel, amikor Arisztophanész nál Lüsizisztraté eltiltja a nőket férjüktől, mire rögvest megjelenik egy epekedő férj, hogy ebből aztán fergeteges elvetélt légyottjelenet kerekedjék). Ha tehát nem jellemrajzokat kapunk, ha nem Tót *egyéniességéből* fakad az őrnagy minden csapdjába való belesétálás tragikomikus monotoníája, akkor nincs dráma, nincs konfliktus.

Az előadás mégis, minden bajom ellenére fontos, sőt meg merem kockáztatni, korszakhatár a *Tóték* értelmezésének történetében. Vidnyánszky nagy ötlete (amiért érdemes lenne minél többször megmutatni ezt az egyébként egyáltalán nem hibátlan előadást), hogy behozza a külvilágot, a háborút és annak univerzális romboló hatását Tóték mátrai falucskájába. Ez a térkitágítás számomra olykor nagyon didaktikusnak hat (a masírozó katonák, amint a rádióban felhangzó haditudósításokat kísérik), de mindenképpen olyan meglátás, interpretáció, amely új megvilágításba helyezi Örkény klasszikussá érett drámáját.

Lehet, hogy Trill zsenije teszi egyetlené az előadást?

A bolygó Hollandi – mítosza a 21. századból

félig kortárs, félig opera – hommage à Richard Wagner

Egy Társaság, Zsámbék

2004. július 18.

Az úgynevezett „amatőr színházi fesztivál” keretében tartott bemutató. Első kérdés: mi az amatőr meghatározása (mármint színházi vonatkozásban)? Ha a hozzá nem értés, a képzetlenség szemérmes megvallása, akkor a rendező, Kozma Attila részéről ezt lefegyverző őszinteségnek tekintem, és egyetértően bölintok. De hát se Kovalik Ági (aki egyébként a bemutató pillanatában már nem is e. h.!), se Menszátor Héresz Attila nem „pályán kívüli”, és a két énekes (Seres Ildikó és Bot Gábor) is nyilvánvalóan profi (ha talán nem is az első vonalból). Az előadásnak se füle, se farka. Riasztó modorosság, hagymázás álötletek a látvány szintjén (nejlonnal borított „tenger”-talaj, kerti locsolóból [!] spriccelő *tengeri szökőár*; expanderre emlékeztető zsinórok rángatása, funkciótlan, jelentéstelen vetítés stb., stb.). Ha legközelebb találkozunk, megkérdezem Kovalik Ágit, miért kellett ezt elvállalnia?! Merthogy nem értem. Játsszik mindenfelé, többek között az Új Színházban,

nem is akármilyen sikerei vannak (*Roberto Zucco!*), leszerződött a Radnóti-ba, álmodni sem lehet szebb pályakezdet. Akkor meg mi készítheti arra, hogy egy ordítóan *amatőr* produkcióban szerepet vállaljon, hogy ne mondjam, nevével hitelesítsen egy blöfföt? Azt is meg kell tanulni a pályán, hogy a színész nemcsak az alakítás minőségéért *felelős*, hanem azért is, *milyen produkcióhoz* adja a nevét. Megvallom, én miatta mentem el megnézni ezt az előadást, nekem az ő neve tette eladhatóvá *A bolygó Hollandit*. Merthogy Menszátor Héresz Attila az elmúlt évek során már-már csüggesztően rossz színésszé küzdötte le magát, az nem lepett meg – legfeljebb az, hogy ennyire nem tud énekelni; helyette én pirultam a nézőtérben, és egyre növekvő megbecsüléssel figyeltem a színen lévő zeneértő művészeket, kicsoda önfegyelmel túrik ezt a minősíthetetlen produkciót. De Kovalik Ági – eddig – *hiteles* volt, még ha nagyon rövidke is az eddig megtett út.

Anton Pavlovics Csehov: Három nővér

Új Színház

2005. január 8.

Lassan rájövök, mi a bajom Alföldi rendezéseivel: kipattan agyából egy remek drámaértelmezési ötlet (*Az ügynök halálát* gigantikusra rémálmodott bútorok közé helyezni, megnézni, mire jutott a *három nővér* húsz év elteltével), ehhez abszolút működő, időnként gyönyörűséges látványt tervezni (Kentaur!), és aztán hajrá, hadd szóljon! Csakhogy a baj mindkét esetben ezzel az *asztánnal* van: az alapötletek az idő előrehaladtával kiüresednek, ha nincsen hozzájuk kapcsolódó szöveg, jelenet, játék. Az *Ügynöknél* a rendkívül szuggesztív látvány monotonná válik (nem mondom, hogy unalmas, mert mindvégig szórakoztató elnézni a törpe Bodrogit és a még törpebb Vári Évát), mivel az egyszeri jelzésen, üzeneten túl semmiféle változást nem tesz lehetővé: nemcsak a szereplőket, de a cselekményt is agyonnyomva a sorsok helyett a tárgyi világot helyezi a középpontba. A *Három nővérben* is fantasztikusan erős képek vannak – a hatvanas–hetvenes évek sivár szobabelsője, a rémesen felkunkorodó padló, a gázrezsó, az egy szál, csupasz százaz égő, a magasból-múltból alásikló barokk étkezőasztal, a második rész nyitó képének tűzfüggönye, és még folytatható lenne a sor

–, mindez nagyon jó, nagyon hatásos. Remek a mindehhez szorosan kapcsolódó ötlet: az ötven körülivé öregedett nővérek megjelenítése (ráadásul nagyon jó a három művésznő, bár Takács Kati Olgája az első részben alig jut szóhoz). De ennyi, semmi több az előadás: valószínűleg sokkal bátrabb dramaturgiai beavatkozás szükségeltetett volna ahhoz, hogy Csehov szövegéből a múlt és a jelen viszonyát, a reménytelenség életkorokon átívelő örökérvényűségét éppen a három nővér sorsában fel lehessen mutatni. Mert az nem elég, ha időnként éles fejpép vetül az egyik nővérré, aki a nézőkhöz fordulva azt kérdezi: „...de ez most miért jut az eszembe?” Ettől még a múltba révedésként megélt cselekmény egy jottányit sem válik a mai helyzet megalapozásává, színpadon működő, ható következményévé. Alföldi szerteágazó-szertelen tehetsége megkövetelné egy hasonlóan invenciózus, az ötleteit vaskövetkezéssel egész előadássá kerekítő (vagy éppen működésképtelenségük miatt azokat elvető) dramaturg folyamatos jelenlétét (mondjuk, ahogyan Ungár Juli dolgozik Zsótérral vagy Sediánszky Nóra Koltai M. Gáborral).

Kárpáti Péter: A negyedik kapu

Jászai Mari Színház, Tatabánya

2005. január 17.

Na, ez megvan. Még jobb, mint júniusban volt a középiskolai kápolnában, pedig már ott is sok-sok finom ötlet volt. Felszabadult játék, bátran belemennek a beugrásokkal tarkított játék örömeibe – ezen az estén három szereplő is beugrott (bár a szerző a hírek szerint immár állandó résztvevőnek számít, és meg kell mondanom, fergetegeesen játszik, komédiázik, lubickol saját szövegében). Rengeteg okos-szép rendezői ötlet gazdagítja Kárpáti szövegét: az asztalon táncoltatott lábú felnőtt kisgyerek (igaz, a Krétakör *Leonce és Lénájában* is ott volt mint előzmény, de itt is nagyon a helyén van), a szekérral utazás mozgáskombinációs eljátszása, a császárral való palló-egyensúlyozási harc, a lezárás keserédes „gyilkossági” jelenete: mind-mind szívhez szóló líra, mély ember-

szeretet, egyszerre mesélő és tanító, *színt valló* színház. Élvezik is a színészek a játékot, s ami nem utolsó élmény ezen az estén: a közönség is nagyon jó – külön öröm, hogy meglepetésül (gondolom, elsősorban Egyed Attila kedvéért, akivel most a *Helge életét* csinálják együtt) itt van a bárkás társulat egy része (Szorcsik Kriszta – akitől tanácsot kérek, hol vacsorázzak holnap Újvidéken, meg is adja a Churchill címét, bár szerinte úgyis hostesst rendelnek majd a színháziak mellém; majd meglátjuk), Seress, aztán itt van Mácsai Pál is, aki azon kevés színházigazgatók közé tartozik, akik megnézik mások munkáit (szegénnyel legutóbb a Vígszínházban találkoztunk, a *Pisti a vérzivatarban*-on, igazán megérdemli, hogy végre jót is lásson).

Peter Shaffer: Equus
 Csokonai Színház, Stúdió; Debrecen
 2005. február 24.

Délután kettőtől hétig télidőben Debrecenbe eljutni Pécsről szép, felemelő feladat, ám én – felmérve teljesítőképességem korlátait – soha nem vállalkoznék rá. A debreceni színház kocsi küld értem, igazán minden tisztelem az övék, amiért ennyire ragaszkodnak ahhoz, hogy lássam az előadást. Éppen csak befejezem az órát, már indulunk is. János abszolút profi sofőr, nyugodt, határozott, de előre megmondja, egyáltalán nem biztos, hogy öt és fél óra elég lesz az útra, ő szólt előre, hogy előbb kellene indulni. Mit tegyek, az órát nem áldozhatom be. Végül háromnegyed hétre befutunk, igaz, útközben csak tízpercnyi benzinvételt engedélyezhettünk magunknak. Most szembesülök azzal, hogy mi teszi igazán nehezzé a válogatást: a színházakkal és az előadásokkal megküzdek, ha már elválltam, még csak nem is az utazással járó fáradság a baj, hanem a megfelelő vasút- és úthálózat hiánya. Azon mindig elsomorodom, hogy ebben az országban a XXI. század elején az abszurd teóriák világába tartozik arra gondolni, hogy egyetlen délután alatt meg lehet tenni vasúton háromszázötven kilométer távolságot. De lehet, hogy csak nincs szerencsém azzal, hogy éppen Pécssett tanítok, ahová a leggyorsabb intercity is jó két és fél óra alatt bír csak eljutni, s idén még nem fordult elő, hogy ne késést volna tíz, húsz vagy akár harminc perccel, akár oda-, akár visszaútnban a főváros és Baranya székhelye között. És ez még a legjobb viszonylatok között számon tartott járat! Nincs tehát semmi meglepő abban, hogy Debrecen – ismerőseim megnyugtattak, Veszprém vagy Győr még ennél is délibábosabb célállomás lenne! – Pécsről elérhetetlen távolságnak látszik. Amúgy tanulságos egy ilyen út, sokat megtudhat a magamfajta filosz a „való életről”: csinos szocioregény születhetne a rendszerváltást követő időkről az országút hivatásos vándorainak leírása, tapasztalatai alapján. Van elég idő megtudni, hogyan szervezik ki egy városi buszvállalat kevésbé élelmes, kevésbé rámenős dolgozói alól a húsz éve vezetett buszokat, hogy ki munkanélkülivé váljék, ki kényszer-vállalkozóként elkezdjen *törökbe járni*, strandpapucsért, kéthetente, egy túrban ezerhat-száz kilométer. Aztán amikor már sokadszorra pakolják ki *románban*, meg tönkre is megy, beáll portásnak a színházba, s innen küzdi fel magát a sofőrségig. És semmi keserűség.

Az *Equus* nagyon rossz előadás. Stúdió-előadást nézek a debreceni színházban, immáron a harmadikat a szezonban. Szívszorítóan gyenge színészi teljesítmények: Csíkos Sándor már a *New York, New York*-ban is felejthetőt nyújtott, itt pedig sajnos övé az abszolút ziccer-főszerep: a munkájában és magánéletében meghasonló pszichiáteré, aki a

Dobos Ildikó és Csíkos Sándor a debreceni Equusban

Máthé András felvétele

fiú kezelése során feloldhatatlan konfliktusba kerül addig vallott értékeivel, rádöbben a szabadsághiányra, s szembe kell néznie az igazi élettől megfosztott múltjával. No hát ebből semmi sem történik meg. A lélektani folyamat annak idején Darvas Iván pesti színházbeli virtuóz alakításában arról győzött meg, hogy Shaffer darabja jó, játszható. Csíkos semmiféle jelzést nem tud adni a benne zajló lelki folyamatokról, érezhetően bizonytalan szövegmondással (az előadás október óta van műsoron, ezalatt azért lett volna idő tisztelegesen megtanulni ezt a nem túlzottan bonyolult szöveget), kizárólag önmagára figyelve járkal, üldögél, szájából minden mondat ordítóan leleplezően közhelyesnek hangzik. A dekoncentrátság gyöngyszeme ezen az estén: a belépő szereplő megszólítását is elteveszti, a Garay Nagy Tamás alakította Apát összekeveri a Miske László játszotta Gazdával. Jaj! Sente Vajk a Fiú szerepében apró indulatgombócként pattog a színpadon. Alakításának legfőbb baja, hogy nincs benne semmi *títok*, banális kamaszkori erekciós krízissé silányítja azt a komplex(nek szánt) lélektani folyamatot, amely egy egész életet mutatna be, s logikusan kellene elvezetnie a borzalmas bűnig (megint csak a Pesti Színház egykori előadására hivatkozom: Gálffi Lászlónak elhittem, hogy ennek a Fiúnak múltja, *története* van, amelynek megismerése fontos nekem). A többiekről inkább egy szót se, az a gyanúm, hogy velük nagyon rosszul bánt a rendezés; rossz klisékbe bújtatja mind a szülőket (érző szívét elnyomó rabiátus Apa, fiacskáját rosszul babusgató, elnyomó Anya), mind a bizonytalan státusú asszonyt (lelki támasz-ellenség-barát-partner bírónő). Enervált, tempótlan, cse-repeire töredezett játék. De van, ami nagyon jó: a mozgás. M. Kecskés András koreográfiájában végre igazi profi munka, igazi lírai értelmezés szólal meg. Az álomképként felbukkanó, a megnyíló falból előbukkanó ló tánca (Cservenák Miklós) önállóan sokkal többet mond el a fiú történetéről, mint a színészek összes szövege együttvéve. Táncszínházat kellett volna csinálni Shaffer darabjából, M. Kecskés rendezésében és koreográfiájával.

Nincs szerencsém a debreceni színházzal ebben a szezonban. A sors szeszélye folytán kizárólag stúdió-előadásait láttam, így csak remélni tudom, hogy a nagyszínházban például a *Patika* jól sikerült. Ha az általam látott három stúdió-előadás alapján kellene felelősen ítéletet alkotni a Csokonai Színházról, nyilvánvalóan az egész újragondolására, a jelenlegi struktúra és működés átalakítására tennék javaslatot; szakmai érvek alapján ezt így nem szabad folytatni.

Csütiká, Csaba felvétele

Bodó Viktor (és a társulat): M, vagy mégsem

Móricz Zsigmond Színház, Stúdió, Nyíregyháza
2005. február 25.

A színészi szakma megtanulásának (és gyakorlásának) műhelyitkaiba beavató előadás. Élvezetes játék, ugyanakkor jól érzékelhetően munka is a játszónak, a „titkok kilesésének” öröme, a kulisszák mögé tekintés mindig izgalmas élménye a nézőknek. Ha picikét *déjà vu*-érzésem támad, az nyilván csak a nyáron Zsámbékon látott Máté-osztály által abszolválta *Migrénes csirke* miatt van, ahol egy osztálytalálkozó ürügyén nagyon szórakoztató helyzetgyakorlatsort láthattunk a nézőktől karnyújtásnyira terített asztal mellett-körül. Hogy most Nyíregyházán sok hasonló ötlet szerepelt (a remekül sikerült tárgydobálás, a játék az edényekkel, poharakkal, evőeszközökkel), az talán magából a műfajból is adódik,

Nagyidai Gergő, Szabó Márta,
Illyés Ákos és Petneházy Attila
az *M. vagy mégsem*
nyíregyházi előadásában

bár azért a színészképzés helyzetgyakorlat-repertoárja nyilván gazdagabb ennél. Mégis ezek a bő egyórás előadás legsikerültebb részei, itt igazán erősek, koncentráltan-egymásra figyelően egyénítettek a fiatal színészek. Csakhogy ennek a sajátos „beavató színháznak” éppen az a buktatója, hogy mivel gyorsan pergő számokból épül fel, a legapróbb részleteket is nagyon gondosan kell felépíteni, hiszen itt minden részletnek azonnal, összefüggések nélkül kell hatnia. Az unalmas számokat könnyörtelenül ki kell(ett vona) irtani – a hordókon ülve közösen, a végtelenségig ismételve előadott történet és az amúgy jó koreográfiára épülő, néma mozgássor túlságosan hosszú! –, de ehhez valószínűleg egy független, külső szemlélő szigorúsága kellett volna, aki egyszerűen a hatás oldaláról nézve szúrta volna ki a nem odavaló (vagy csak nem jó arányú) részeket. De nagyon jó a kezdés, nagyon jó, frappáns a befejezés, s ha még (sokat) dolgoznak rajta, esetleg igénybe veszik egy hozzáértő tanácsait, akár remek előadás is születhet ebből az alapanyagból. Egy biztos (és ez feltétlenül jó hír): az öt fiú és négy lány legtöbbször nemcsak lelkes, de kifejezetten tehetséges is.

Csokonai Vitéz Mihály nyomán: Tempefői

Jászai Mari Színház, Stúdió;
Tatabánya
2005. március 3.

Nagyon izgalmas ötletek, érett, szép rendezés, de talán ezen az estén még nincs egészen készen az előadás. A szigorúan Csokonai-szövegekből összeállított anyag meghökkentően kortárs egyéniséget varázsol elő a középiskolában unalmas bálgúnárrá silányított, Lillába bolondult költőből (osztályunkban annak idején versenyt szavaltunk, ki tudja több pátosszal előadni a „Kedv! Remények! Lillák! Isten véletek!” idézetet; D. nyert, aki a végén összecsapta a bokáját, mellén feltépte ingét, s odaborult mindegyikünk bálványára, Zsuzsi elé – aki erre ijedtében nyakába öntött egy pohár kakaót, de ez mit sem változtatott a produkció sikerén, sőt). Nos, Koltaiék ebből a szirupos hősszerelmesből bontották ki pontos szövegolvasással, értő dramaturgiával és remek rendezői ötletekkel azt a szenvedő őstehetséget, aki kortársai meg nem értése és saját emberi gyengéi miatt van pusztulásra ítélve. És minden mű-

ködni is – hiszen a többiek közül különösen Honti György és Janicsek Péter remek, de teljesen elfogadható, magas színvonalú alakítás Dióssi Gáboré, Moldvai Kiss Andreáé és Chován Gáboré is –, ha nem Menszátor Héreszé lenne a főszerep, ha nem neki kellene elhítenie velem, hogy egy kirobbanó tehetségű, mi több: zseniális költőfejedelmet fojt meg a kisszerű környezet és saját gyengesége. Sajnos mindennek kerékkötője Menszátor Héresz Attila enervált játéka: nem értem, mit lát benne Koltai M. Gábor; pedig még most a legjobb a szezonban látott három alakítása közül (*A bolygó Hollandi*, Kovács Kriszta társulat). Nincs egy őszinte pillanata, pedig ezúttal igyekeznek, nagyon igyekeznek – sajnos ez az igyekezet jobban látszik, mint az, amire irányul. Kifejezetten dühös vagyok, mert értem, tudom és látom, hogy fontos előadás született, amelyet azonban el- és leront a hibás szereposztás. Hiába no, ezt is meg kell tanulni, ez is a szakma része: az egyéni szimpátiáknak vagy elfogultságoknak határt kell hogy szabjon a produkció érdeke. De így nem, nem és nem! Menszátor miatt nem küldhetem a POSZT-ra ezt az egyébként fontos előadást; azt hiszem, ez az a pont, ahol a szubjektivitás dönt: szeretem, amit Koltai M. Gábor csinál, az előadás minden, Menszátor Héresz nélküli pillanata élmény, igazi színház, de minden pillanat, amikor Menszátor a színen van, rossz.

Réthely Pirkkel Tamás felvétele

Zborovszky Andrea és Menszátor
Héresz Attila a tatabányai Tempefőiben